

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПИЛИПИШИН Світлана Ігорівна

УДК 82.091(821.161.2+821.161.1:82-95)

**УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО
В РОСІЙСЬКІЙ НАУКОВІЙ СВІДОМОСТІ
70-90-х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор

ГРОМ'ЯК Роман Теодорович,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри теорії літератури
та порівняльного літературознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

ЗАРВА Вікторія Анатоліївна,

Бердянський державний педагогічний
університет, директор інституту філології,
завідувач кафедри української та
зарубіжної літератури;

кандидат філологічних наук,

ГРИЦАК Наталія Русланівна,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
асистент кафедри російської мови та літератури.

Захист відбудеться 5 лютого 2010 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, тел. 43-58-65).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розіслано 29 грудня 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЛАНОВИК М.Б.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Переоцінка цінностей, що охопила з початку 90-х років ХХ століття українське суспільство, зачепила всі його сфери, починаючи від матеріального виробництва, економіки, політики, ідеології і закінчуючи наукою, мистецтвом, мораллю, релігією, філософією. Не є винятком із цього ряду й українське письменство, в якому на той час назріло чимало проблем, що потребували свого нагального вирішення. Одним з найактуальніших питань було переосмислення вихідних теоретико-методологічних і світоглядних засад історико-літературного дослідження духовної спадщини українського народу. Без цього важко говорити про створення такої літературознавчої науки, яка б відповідала своєму загальновизнаному призначенню і динамічно задовольняла б потреби зрілої національної культури. У випадку української літератури цей момент ускладнюється довготривалою політичною залежністю і колоніальним статусом.

Понад двохсотлітнє перебування в складі Російської держави не могло не позначитися на всіх сферах суспільного життя України, передусім духовній культурі. Напевне, саме таку тяглість має «діалог» української та російської культур, який відзначається полемічним характером. Можна дискутувати про те, позитивними чи негативними були певні впливи, але принциповим є те, що вони таки мали місце. Так, наприклад, І. Дзюба не заперечує потужний вплив російської культури на українську, зокрема в ХІХ столітті, але вважає, що «взаємодія культур у світі, будучи формою їхнього існування і розвитку, має свою складну діалектику і далеко не зводиться до благотворного впливу одних на інші»¹. Цим не можна нехтувати в історико-літературному дослідженні, бо контекст, у якому ведеться дослідження, зазвичай є різним. Він не може конструюватися довільно, щоб отримати наперед спрогнозовані результати.

Такі моменти у колишньому СРСР широко не досліджувалися з ряду об'єктивних внутрішніх і зовнішніх причин. Видимою ознакою колоніального стану і чільним компонентом загального завуження інтелектуальних обріїв було тривале знецінення компаративістики. Йшлося переважно про вирішальний вплив росіян на українське письменство. Наукові висновки навіть таких авторитетних українських учених у галузі українсько-російських взаємин, як О. Білецький, М. Гудзій, Є. Кирилюк, Н. Крутікова, М. Пархоменко, Ф. Прийма, Є. Шабліовський та ін. вимушено знекровлювалися і позбавлялися переконливих компаративістських вимірів. Відомий славіст і україніст Григорій Грабович у своєму дослідженні «До історії української літератури»² наводить ряд так званих літературних «спотворень», вказуючи, до якої абсурдності доходили ті чи інші вчені в «совєтський» період.

Це особливо стосується періоду 70–90-х років ХІХ століття, коли, з одного боку, українська

¹ Дзюба І. З криниці літ : в 3 т. / Іван Дзюба. – К. : Видавничий дім «Кисво-Могиллянська академія», 2006. – Т. 2. – 976 с. : фот. – С. 923.

² Грабович Г. До історії української літератури : [дослідження, есе, полеміка] / Григорій Грабович. – К. : Основи, 1997. – 604 с.

література перебувала під тиском трьох урядових заборон, а, з іншого, – ці заборони підштовхували її на «ширші води». Як сприймала українську літературу цього періоду російська літературознавча наука? Це питання піднімали дослідники української літератури, починаючи з І. Франка, але спеціально воно не вивчалось. Окрім того, незважаючи на те, що російсько-українські культурні взаємини не раз ставали предметом досліджень в Росії та Україні за часів колишнього СРСР, вони далекі від вичерпного осмислення, а в Росії – навіть від задовільної постановки проблеми. Тому у такій конкретно-історичній ситуації виникла потреба звернутися до російськомовної періодики 70–90-х років XIX століття і зіставити позиції журнальної літературної критики і виступи академічно-університетського середовища.

Розгляд проблеми рецепції української літератури російською літературознавчою думкою висуває на передній план такі питання. Чи помітили російські вчені в українському письменстві процес переходу до національної моделі буття? Як оцінювали українську літературу того часу літературознавці Росії – корінні росіяни і українці за походженням? Чи відчували вони формальний вплив української літератури на російську? Однак питання рецепції української літератури в російському суспільстві зазначеного періоду, особливо у глибокому усвідомленні цього суспільства, до сьогодні не було предметом окремих розвідок. У цьому вбачаємо **актуальність** нашої дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження окресленого формату виконане в межах комплексної теми кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках» (№ державної реєстрації – 0105U000748).

Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 27 лютого 2001 року) та схвалена науковою радою Інституту літератури НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 19 січня 2006 року).

Метою пропонованої роботи є зробити аналітико-синтетичне дослідження питання рецепції української літератури в російському літературознавстві 70–90-х років XIX століття.

Відповідно до мети, визначено такі конкретні **завдання**:

- здійснити огляд бібліографічних джерел до теми рецепції української літератури в російській науковій думці 70-90-х років XIX століття;
- проаналізувати концепції української літератури в російських академічних виданнях;
- концептуалізувати погляди на давню українську літературу і творчість Т. Шевченка в російській науковій думці в 70-90-х роках XIX століття;
- реконструювати достовірні висновки українсько-російських літературознавчих дискусій і

полемік у 70-90-х роках XIX століття;

– осмислити проблему інтерпретації української літератури 70-90-х років XIX століття у тогочасній російській періодиці;

– визначити ступінь «культурної підготовленості» (Филипович) росіян до рецесії української літератури у 70-90-х роках XIX століття (на матеріалах перекладознавства).

Об'єктом дослідження є історико-літературні, літературно-критичні праці, вміщені у київській, петербурзькій та московській періодиці, а також академічні видання праць таких вчених, як П. Мілюков, Д. Овсяннико-Куликовський, О. Пипін, О. Соболевський, М. Сумцов, Т. Флоринський, О. Шахматов та ін.

Предмет дослідження – ідейно-естетичні критерії, які формували літературознавчі програми, а також громадянські позиції названих учених у їх поцінюванні української літератури зазначеного періоду.

Теоретико-методологічну основу дисертації склали праці українських дослідників цього процесу – Л. Білецького, О. Білецького, Г. Вервеса, О. Гнатюк, Г. Грабовича, Р. Гром'яка, М. Грушевського, І. Дзюби, М. Драгоманова, М. Євшана, С. Єфремова, М. Зерова, А. Животка, З. Когута, Н. Крутікової, В. Лизанчука, Я. Мельник, Д. Наливайка, О. Огоновського, П. Федченка, І. Франка та ін., а також праці російських літературознавців. В основу переосмислення давнього матеріалу кладемо концепцію німецького ученого Р. Козеллека про «часові пласти» в дослідженнях з теорії історії.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше в українському літературознавстві аналізується рецесія української літератури в російській літературознавчій науці в 70–90-х роках XIX століття.

Практичне значення одержаних результатів: матеріали дисертації можуть використовуватися у вузівських курсах з історії українського літературознавства, спецкурсах з порівняльного літературознавства, при написанні підручників з історії українського літературознавства та при підготовці спецкурсів та спецсеминарів для студентів різного профілю філологічних факультетів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорена і рекомендована до захисту на спільному засіданні кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Лабораторії славістико-методологічних студій (Тернопіль) (протокол № 10 від 14 травня 2009 року).

Окремі положення дисертації були представлені у вигляді доповідей на Міжнародному конгресі «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі» (Київ, 20–21 жовтня 2005 року), І науково-практичній конференції молодих учених «Проблеми та перспективи

впровадження інновацій» (Бережани, 11 травня 2006 року), регіональній науково-практичній конференції «Науковий супровід сталого розвитку сільських територій» (Бережани, 29–30 травня 2007 року), Міжнародній науковій конференції «Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті» (Луцьк, 30–31 жовтня 2007 року), Всеукраїнській науковій конференції «Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології» (Тернопіль, 10–11 квітня 2008 року), Міжнародній науковій конференції «Мультикультурні аспекти сучасного літературознавчого дискурсу» (Чернівці, 13–14 листопада 2008 року), Міжнародній науковій конференції «Інтертекстуальність в системі художньо-філософського мислення: теоретичний та історико-літературний виміри» (Луцьк, 23–24 квітня 2009 року), ІХ Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Українська література: духовність і ментальність» (Кривий Ріг, 16–17 жовтня 2009 року), Міжнародній науковій конференції «Мультикультуралізм у перспективі літературознавчої антропології» (Чернівці, 22–23 жовтня 2009 року). Основні положення дисертації були представлені у вигляді доповідей на щорічних звітно-наукових конференціях викладачів та аспірантів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут».

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 статей, 7 з яких уміщені у фахових виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 340 позицій. Загальний зміст роботи викладено на 204 стор., з них основний – на 155 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методи; охарактеризовано теоретико-методологічну базу і наукову новизну роботи, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Заманіфестований у Вступі до роботи аналітико-синтетичний підхід до матеріалу і його дослідження визначили зміст і структуру **першого розділу** дисертації – **«Самобутність українського письменства в російській науковій думці 70–90-х років XIX століття»**. Виходячи з потреби переосмислення вихідних теоретико-методологічних і світоглядних засад історико-літературного дослідження духовної спадщини українського народу, дисертант обрав таку логіку понять: «політична залежність», «колоніальний статус», «панівна нація», «нація пригноблена», «зверхність російської літератури над літературою українського народу», «українсько-російські літературні взаємини», «компаративістський вимір», «рецепція української літератури у російському суспільстві». У цьому понятійному полі і сформульовано назву розділу, в якому обґрунтовується поняття «самобутність українського письменства», а проблематика якого

зумовила логіку послідовності і термінологічну репрезентацію його підрозділів.

У підрозділі 1.1. – «Переосмислення методології дослідження українсько-російських літературних зв'язків» – в аспекті компаративного розрізу теми дисертації наголошено на ретроспективних і хронологічно віддалених проєкціях такого дослідження, зроблено нові методологічні акценти. Теоретико-методологічна база конкретизована за рахунок концепції теоретика історії, сучасного німецького вченого Р. Козеллека³. Не вдаючись до фактографічності, дисертант свідомо намагався реалізувати сучасну компаративістичну парадигматику, зближуючи часові пласти різних поколінь українців і росіян, які за два століття часто мали протилежні ідеологічні орієнтації.

Для того, аби історико-літературний процес спрямовувати в порівняльно-літературний вимір сучасної компаративістики, виокремлено кілька провідних постатей, з приводу творчої діяльності яких ще за життя, а згодом і їхньої спадщини, перманентно точилися дискусії, розгорталися конфлікти інтерпретацій. Сказане стосується таких постатей в українсько-російському дискурсі, як О. Пипін, О. Огоновський, І. Франко, М. Грушевський. У період 70–90-х років XIX століття погляди цих видатних діячів окреслювали такі еволюційно-світоглядні парадигми, як «культурно-історична школа», «позитивізм в естетиці», «відрубність національної культури», «інтернаціоналізація духовного життя», «українофільство». Цих складних питань дисертант посутньо торкався в порівняльному форматі під час виконання дослідження. Разом з тим звертався і до інших теоретико-методологічних аспектів:

1) становлення концепту ідентичності (опираючись на висновки З.-Є. Когути⁴, М. Скринника⁵);

2) логіка оцінок і оцінних суджень (О. Івін⁶, Р. Гром'як⁷).

У підрозділі 1.2. – «Українофільський рух в оцінці росіян» – простежується зміна смислових функцій українофільства в науковій свідомості 70–90-х років XIX століття. Фіксуються типові семантики тих учених, які захищали й обстоювали або проблематизували права і перспективи українства щодо самотності культури на матеріалах авторитетних російськомовних тогочасних видань.

У 70–90-і роки XIX століття «українофільство» набуло широкого розповсюдження і почали увиразнюватися його негативні конотації. Семантика «українофільство» вживалася без строгого термінологічного статусу. Змістове наповнення цієї лексеми окреслювалося контекстуально. Усі

³ Козеллек Р. Минуте майбутнє : [про семантику історичного часу] / Райнгарт Козеллек ; [пер. з німец. : В. Швед]. – К. : Дух і літера, 2005. – 380 с. – (Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Центр європейських гуманітарних досліджень); Козеллек Р. Часові пласти : [дослідження з теорії історії] / Райнгарт Козеллек ; [пер. з німец. : В. Швед]. – К. : Дух і літера, 2006. – 436 с. – (Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Центр європейських гуманітарних досліджень).

⁴ Когут З. Коріння ідентичності : [студії з ранньомодерної та модерної історії України] / Зенон Когут. – К. : Критика, 2004. – 351 с.

⁵ Скринник М. Наративні практики української ідентичності: Доба Романтизму : [монографія] / М. Скринник. – Львів : Каменяр, 2007. – 367 с.

⁶ Івін А.А. Основания логики оценок / Александр Ивин. – М. : Издательство Московского университета, 1970. – 230 с.

⁷ Гром'як Р. Оцінка художнього твору як процес // Естетика і критика: (філософсько-естетичні проблеми художньої критики) : статті / Роман Гром'як. – К. : Мистецтво, 1975. – С. 72–112.

відтинки полеміки з приводу функціонування українофільства навіть за умов великої державної заборони і переслідування його прихильників відбилися лояльними щодо уряду вченими (О. Пипін, М. Костомаров, М. Де-Пуле), які, навіть полемізуючи між собою, виправдовували уряд, пояснювали природність бажання послідовних українців, застерігаючи їх від підміни культурницьких намірів політичним сепаратизмом. Важливу роль у цій справі відіграла стаття М. Драгоманова «Что такое украинофильство»⁸. І. Франко, М. Грушевський зробили свій внесок у згадану полеміку про українофільство усім корпусом своїх праць уже після смерті М. Драгоманова.

У дисертації зроблено висновок, що «українофільство літературне» розглядалося російськими вченими 70–90-х років XIX століття з різних мотивів. Суперечки і міфи спростував лише час, визвольна боротьба українців, але заторкнуте питання увиразнює свою ідейно-філософську вагомість і практичне значення для переосмислення історико-філологічних фактів, коли враховувати внесок М.П. Драгоманова, І.Я. Франка, М.С. Грушевського і логічну перспективу у функціонуванні лексем/понять (термінів) концепції українофільство-українство-українознавство.

У підрозділі 1.3. – «Українська етнографія і фольклористика з погляду російських наукових діячів» – розглядаються оцінки російськими вченими діяльності найвідоміших українських етнографів XIX століття (М. Закревського, М. Костомарова, М. Максимовича, М. Маркевича, А. Метлинського, І. Срезневського, П. Чубинського) на матеріалах найавторитетніших російськомовних тогочасних видань. У зіставному аспекті подано полеміку О. Пипіна та Я. Головацького щодо самотності української етнографії та фольклористики окресленого періоду.

В епоху романтизму українські дослідники звернулися до історії та життя простого народу, який став для істориків-етнографів головною рушійною силою історичного розвитку. Визнання «окремішності» (З. Когут) української історії від російської вишукував дисертант у критичних працях російських науковців про українську етнографію, не відкидаючи того факту, що для тодішніх росіян українці були лише «зіпсутими співвітчизниками, які можуть і повинні досягти цілковитої «російськості», відмовившись від своїх «малоросійських» звичок» (З. Когут).

Українсько-російські соціокультурні реалії підвели дисертанта до функціонально-структурного зрізу проблеми, пов'язаного з переосмисленням методології дослідження українсько-російських літературних зв'язків, а разом з тим увиразнилася теоретична проблема сучасної рецепції української літератури у російському суспільстві зазначеного періоду, особливо у глибокому усвідомленні цього суспільства. Постала необхідність зміни ракурсу і проекції

⁸ Драгоманов М. Что такое украинофильство // Драгоманов М. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»); [упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Мішук; приміт. Р.С. Мішук, В.С. Шандри] / Михайло Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – С. 430–455.

розгляду предмета дослідження. Саме це і визначає логіку **другого розділу** дисертації – **«Українська самобутність у полеміці «малоросів»/українців і росіян»**. Ряд наведених у ньому уривків із журнально-газетних статей, критичних оглядів демонструє ту динаміку, яка проймала наукову свідомість росіян 70–90-х років XIX століття. Творчість українців від І.П. Котляревського, П. Гулака-Артемівського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Костомарова до Т.Г. Шевченка та П.О. Куліша складала той контекст, у якому увиразнюється своєрідність наукової свідомості російських літературознавців обраного періоду щодо українського письменства.

Загальновідомо, що протягом тривалого часу відбувалося вимушене зближення України з Росією. У підрозділі 2.1. – *«Етнічно-культурні та політико-адміністративні колізії в Україні кінця XVIII – протягом 70–90-х років XIX століття»* – окреслено ті великі політичні зміни, які заходили у культурі цілої Європи й України зокрема. Оскільки в культурному просторі всього XIX століття на етнічній території України утверджувалися доміанти великодержавності, то російські погляди на українське письменство дисертант реставрував за текстами й літературно-критичними оцінками того часу, зберігаючи геополітичні виміри. У такий спосіб було враховано ретроспекцію в переосмисленні літературного фактажу.

Підрозділи 2.2. – «Предметність критичних оцінок: від Івана Котляревського до Миколи Костомарова» – та 2.3. – *«Від Тараса Шевченка до Пантелеймона Куліша»* – присвячені становленню предметності критичних оцінок. Горизонт наукової свідомості О. Пипіна, М. Дашкевича, М. Петрова, І. Стешенка, О. Котляревського, М. Добролюбова та ін. окреслюють акцентовані ними моменти творчості українських письменників. Так, М. Петров саме з творчості І.П. Котляревського започаткував ґрунтовне вивчення української літератури, але всі процеси в ній розглядав тільки крізь призму російської літератури. М. Дашкевич же навпаки наголошував на безпосередньому сприйнятті українцями західноєвропейського літературного струменя, тобто поза межами літератури російської. О. Пипін визнавав, що нова українська література бере початок саме з творчості І.П. Котляревського, пов'язуючи це з епохою слов'янських відроджень кінця XVIII століття. Цікавими були принагідні оцінки творчості і ролі І.П. Котляревського в контексті з іншими українськими тогочасними авторами (П. Гулаком-Артемівським, Г. Квіткою-Основ'яненком).

Г. Квітка-Основ'яненко звертав на себе увагу критики перш за все російськими своїми творами. Деякі українські літератори пояснювали недосконалість викривальних творів Квітки російською мовою впливом на них чужої російської літератури, тоді як російські критики обґрунтовували її недостатнім розвитком таланту автора. Однак заслуга Г. Квітки-Основ'яненка в тому, що саме він надав сентиментальності широкого розвитку і вперше подав достовірну українську повість (М. Петров).

Постать Тараса Шевченка завжди була в центрі уваги дослідників. Проте і до сьогодні немає

конструктивної оцінки творчості цього митця в російськомовному світі періоду 70–90-х років XIX століття, хоча літературознавці певною мірою розглядали цю проблему. Але та переоцінка цінностей, що охопила на початку 90-х років XX століття усі сфери українського суспільства, дає підстави вважати їхні праці такими, що писалися на вимогу часу. У проєкції мети даного дослідження йдеться про історизм прийнятних оцінок.

Попри вимоги російської реальної критики, у творах Т. Шевченка треба бачити лише те, чим вони (твори) могли вийти в умовах його особистого життя: це не стільки повісті, скільки нариси власних спогадів, портретів, картини улюблених українських візій. І з цієї точки зору, вважав О. Пипін, можна знайти в них багато цікавого для вивчення самої особистості письменника. Таким чином, зважаючи на політичні умови 70-90-х років XIX століття, російський критик схвально і вирозуміло оцінює творчість Т.Г. Шевченка, не відкидаючи її національного характеру.

Російські публіцисти (І. Іванов) різко критикували Т. Шевченка за його народність, українські ж (М. Сумцов) вважали її головною проблемою вивчення його поезії, оскільки неможливо було чітко провести межі між українською народною поезією і власною творчістю поета.

За працями російських учених дисертант вибудовував конструктивні оцінки творчості М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка в російськомовному середовищі останньої третини XIX століття. Подібні акценти вчених і становлять предметність їхніх критичних оцінок українського письменства, корпус яких був би неповним без розгляду українських критичних праць стосовно поставленої проблеми.

У **третьому підсумковому розділі** – **«Дискурс про українську самодостатність у 70–90-х роках XIX століття: Олександр Пипін – Омелян Огоновський – Іван Франко»** – на заявлених у Вступі засадах і розгорнутих у попередніх двох розділах спостереженнях і матеріалах дисертант розгорнув дискурс про українську самодостатність окресленого періоду, суб'єктами і носіями якого (дискурсу) обрано три постаті: Олександра Пипіна, Омеляна Огоновського, Івана Франка.

Політичне розмежування населення та адміністративне відособлення територій, які автохтони посідали на стику двох імперій під кінець XIX століття, позначалося на людських взаєминах, індивідуально-особистісних уподобаннях і своєрідності культур. Етнологи, історики, мовознавці і літератори (літературознавці) не раз уже прискіпливо простежували ті численні колізії і конфлікти, які в цьому ареалі виникали. І все-таки той сукупний результат і наслідок атомарних взаємодій не може вичерпуватися кожним поколінням не тільки українців, росіян, поляків, чехів, німців і австрійців й інших національностей і нацменшин, які входили до складу імперських державних утворень періоду, що нас цікавить (70–90-і роки XIX століття).

Текстуальний матеріал (критичний та художній), яким володів дисертант, унаочнив відтінки складних колізій, конфігурацію і логіку процесів, що стають тепер *предметом* уваги та оцінок з

погляду компаративістики. Таке розмаїття ситуацій, багатокультурність кожної з них може акумулювати такий концепт, як *дискурс української самодостатності* в органічному зв'язку з поняттям *національна ідентичність*.

Історія релігії, філософії, журналістики, художньої літератури вже нагромадили і продовжують накопичувати численні свідчення і документи. Проте *тяглість* духовних традицій і спадкоємність поколінь знову постає перед кожним дослідником, який береться осмислювати ці феномени дискретно: в певних *предметах* зосередження уваги.

Про феномен *предметності* людського осмислення у сфері духовної культури послідовно і переконливо писав російський мислитель Іван Ільїн у книзі «Религиозный смысл философии»⁹.

У наш час феномен предметності оцінок, те, про що висловлювалися протягом ХІХ століття російськомовні дослідники українського письменства, може набувати концептуальної трансформації за орієнтирами Р. Козеллека. Однак потрібно врахувати ту зміну поколінь, яка відбулася вже після смерті О. Пипіна, О. Огоновського, І. Франка та М. Грушевського. Спадщина цих гуманітаріїв безпосередньо обіймає у форматі діалоговості словесний фактичний матеріал, який укладається в проблему російсько-українських взаємин періоду 1870–1890 років ХІХ століття, а відтак і половини ХХ віку. Отже, журнально-книжна текстуалізація в минулому жила дискурс про українську самодостатність у всіх його словесно жанрових виявах, що має чіткі і виразні часово-просторові (хронотопні) виміри.

Зіставлення ідей і напрацювань ровесників О.М. Пипіна та О.О. Огоновського і молодших за віком від них І.Я. Франка, М.С. Грушевського мотивується не тільки предметною спрямованістю дискурсу (сперечалися про самобутність мови й літератури «малоросів» на тлі російської культури), а й зберігали між собою контактнотипологічні зв'язки. Характер цих зв'язків наступники згаданих діячів по-різному, часто прямо протилежно, трактували за умов сприятливих або несприятливих політико-соціальних стосунків, тому сучасний дослідник має вже різнотипні зразки (парадигми) попередників і мусить реінтерпретувати цю давню парадигматику, трансформуючи традиції глобалізованого світу. Механізмом взаємного єднання людей як живих істот, на якому часопросторі світу/культури воно б не відбувалося, виступає їх спілкування/комунікація, а на особистісному рівні, стверджували численні покоління філософів, культурологів, – діалогізація взаємин активних суб'єктів.

У дисертації ці концепти персоніфіковані в проекції заявленої теми у форматі окресленого історичного періоду.

Сутність і конфігурація проблеми українсько-російських взаємин увиразнювалася поступово в дискурсивній практиці полеміки спочатку львівського професора О. Огоновського з О. Пипіним. До його (О. Огоновського) спадщини після смерті професора тривалий час ставилися в Україні

⁹ Ильин И. Религиозный смысл философии / И.А. Ильин. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 694, [10] с. – (Philosophy).

однобічно. Непереконливі категоричні оцінки впродовж XX століття формувалися під впливом радикала І. Франка, хоча вже Леонід Білецький, який розробляв літературознавчу методологію, скеровував вектори оцінок так, щоби вирвати їх з промосковського домінування.

У підрозділі 3.1. – «Від Олександра Пипіна до малорусько-русинської/української проєкції» – зроблено акцент на великій науковій спадщині О. Пипіна, яка вже у своїх біографічно-бібліографічних показниках виявляє потенційно-компаративістські можливості. Якщо сучасний дослідник, керуючись гносеологічними поняттями загального й одиничного, діахронії і синхронії, спробує хоча б подумки (в абстракції) сягнути тільки до постаті О. Пипіна й того часу, коли вчений публікував свої праці в Росії (друга половина XIX століття), то його зможуть зорієнтувати в пізнавально-дослідницькому процесі згадані вже праці з теорії історії Р. Козеллека. Назви й обсяг публікацій О. Пипіна дають таку, як пишуть соціологи, *вибірку*, що є достатньою і репрезентативною для проникання у внутрішній світ інтелектуального життя літературознавця та обґрунтованого прийняття домінанти в підсумковій оцінці заслуг цього діяча – «крупнейшего представителя культурно-исторической школы» (Л. Крупчанов).

Які нюанси семантичного плану не вкладали б учені при зміні ідеологічних, політичних, філософських тлумачень у поняття «культурно-історична школа» від смерті О. Пипіна до межі XX–XXI століть, воно все ж таки однозначно буде відсилати до різноманітної і багатой спадщини О. Пипіна та його діалогу з Іваном Франком, а також його університетським учителем О. Огоновським.

Широта багатонаціонального контексту спостережень і узагальнень О. Пипіна зберігає свою продуктивність і для сучасного стану літературної компаративістики.

У підрозділі 3.2. – «Українські (малорусько-галицькі) відносини з російської перспективи» – розглядаються й аналізуються відносини «малоросів» та «русинів» у 70–90-і роки XIX століття з російського погляду, робляться спроби розвіяти сумніви про національність «русинів», які (сумніви) були пов'язані з зовнішніми політичними обставинами. 1860–1863 роки були тим періодом, коли «нова» пореформена Росія звернула на себе велику увагу за кордоном. Тоді одним із проявів «нової» Росії було сильне піднесення малоруської історіографії та белетристики, що виявилось і в Галичині, куди доходили друковані в петербурзькій «Основі» статті, твори М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Вовчка з різко вираженими демократичними настроями. «Вѣденскій Вѣстникъ» (офіційний журнал, заснований владою для русинів при віденській семінарії) застерігав галицьких літераторів від «украинскаго болота» і ще настирливіше почав розвивати теорію про особливу тримільйонну галицько-руську народність.

Під час суперечки про «галицьку» та «малоруську» словесність російські вчені висловлювали різні думки щодо цього. Розповсюджене уявлення про ставлення Польщі до Росії як про безперервну «інтригу» і «коварство» О. Пипін сприймав як велику помилку, за якої

неможливе слухне розуміння ні минулого, ні теперішнього.

Ознайомившись з працею О. Огоновського «Історія літератури руської», О. Пипін уже 1890 року опублікував у «Вістнике Европы» рецензію «Особая история русской литературы». Про цю гостру полеміку вже не раз писали літературознавці, сучасники опонентів, а найдокладніше її прокоментував з сучасних позицій М. Гнатюк¹⁰. Дослідник констатує, що в контексті згаданої полеміки мав рацію саме О. Огоновський і ті, хто після нього обстоював подібні позиції, починаючи від М. Костомарова через М. Грушевського до Л. Білецького. Непроминальний внесок академіка М. Грушевського увиразнений тепер у виданні «Великий українець. Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського», в якому передне слово до читачів подав перший президент незалежної України Л.М. Кравчук. Так, 1992 року нарешті увиразнилася сутність діалогу О. Пипіна – О. Огоновського – І. Франка.

У підсумку цього підрозділу дисертант дійшов висновку, що спадщина активних діячів – О. Огоновського, О. Пипіна, І. Франка, М. Грушевського – у гроні найближчого оточення кидає потужне світло на взаєморефлексію людських/особистісних стосунків у культурі трьох десятиліть (70–90-і роки) на стику порубіжжя століть – ХІХ і ХХ.

У завершальному підрозділі дисертації 3.3. – «Зміщення часових пластів з погляду сучасності (з кінця ХХ – початку ХХІ століть)» – зроблена спроба сфокусувати різновекторні проєкції нашої розвідки. Дискурсивна практика новітньої компаративістики у відкритому суспільстві насамперед пропонує розмаїття теоретико-методологічної бази. Починаючи зі вступу, дисертант вже не раз згадував концепти Р. Козеллека, в річищі яких подано назву цього підрозділу, і далі розгортаються хронотопні його виміри, які сягають аж пограниччя ХХ–ХХІ століть.

Тепер у зміщених часових історичних пластах доводиться постійно вдаватися до ретроспективних і антиципаційних орієнтацій. Динаміка дослідницького мислення не тільки подумки, а й уявно скеровує сучасне покоління молодих літературознавців у минуле й майбутнє. На такому вимірі глобалізації пізнання всього довкілля і своєї сутності в теорії літератури та культурології складається модель рецептивної поетики. Вона по-своєму озброює компаративіста щодо пізнання словесних текстів. У цій справі йому допомагають і сприяють міжпредметні зв'язки, міжнаціональні культурні взаємини, нові численні теорії, які склалися упродовж ХХ століття. При цьому не може домінувати якийсь один з численних ракурсів, бо рецепція супроводиться типологією подібних і суміжних текстів. Як показали українські дослідники, об'єднані в певну інтерпретативну спільноту, дуже ефективно спрацьовує історична ретроспектива і в українській літературі. Врахувавши ряд наукових напрацювань росіян,

¹⁰ Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ сторіч : [літературознавче дослідження] / Михайло Гнатюк. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 207 с.

дисертант спробував долати міжетнічні й міжнаціональні колізії і докладніше три десятиліття періоду російсько-українських культурних взаємин (70–90-і роки XIX століття), виходячи далеко за його хронологічне окреслення, сягаючи в разі потреби у першу половину XIX і в усе XX століття. Саме в такому обширному культурному просторі видавалися необхідними спочатку ретроспекція, а потім антиципація в переосмисленні давніх публікацій та переоцінках стереотипів і звичних оцінних суджень історико-літературних праць, імперських зусиль Росії, а згодом доктрин колишнього СРСР, пропозицій емігрантів із східнослов'янського простору чи української діаспори.

З погляду сучасної рецептивної естетики, її зрілого рівня в європейському просторі, з національних варіантів, а також з тих психологічних, етико-критичних передумов, які мала в кінці XIX століття й Україна, доцільно брати до уваги повноту кожної національної культури, систему основних видів мистецтва – художньої літератури, театрального, образотворчого, артистизму, музично-хореографічного креативного самовияву талантів тощо, щоби переконливо трактувати українську самодостатність і культурно-національну ідентичність.

Зосередивши свою увагу на трьох десятиліттях XIX століття у широкому контексті тодішньої літературної критики, історії літератури, сучасний дослідник з допомогою концептів теоретика історії Р. Козеллека вийшов у якнайширший культурологічний простір *fin de siècle* (пограниччя) аж до XX-XXI віків.

Дисертант, маючи різнотипні оцінні зразки попередників, реінтерпретував давні парадигми, трансформуючи традиції глобалізованого світу, продовжуючи ідеї та компаративістичні студії А. Валіцького, які науковці вважають «аналітичною енциклопедією російського слов'янофільства». Роздуми польського гуманітарія можуть бути зразком переосмислення полеміки російських літературознавців і філософів періоду XIX століття.

У **Висновках** з дисертації сформульовані підсумкові тези.

1. Переоцінка всіх цінностей культурно-історичного буття народу, що почалася з початку 90-х років XX століття, надзвичайно актуалізувала проблему українсько-російських стосунків. З цього погляду тема «Українське письменство в російській науковій свідомості 70–90-х років XIX століття» потребує радикального перегляду й досі.

2. Трагування українсько-російських взаємин протягом тривалого часу тільки як «дружніх», «братерських» було асиметричним, бо українське слово не раз перебувало під тиском урядових заборон. Особливо це стосується другої половини XIX століття.

3. Тому конкретно-історичну ситуацію 70–90-х років XIX століття у цій праці дисертант розглянув на матеріалах російськомовної періодики, зіставляючи в компаративному аспекті тодішню журнальну літературну критику та виступи академічно-університетського середовища в рецептивно-комунікативному розрізі. При цьому він керувався метою – реконструювати ті

достовірні висновки про українсько-російські літературознавчі дискусії і полеміки 70–90-х років XIX століття, які довго не втрачали слухності і протягом початку XX століття. Торкнувшись ретроспективно таких журналів, як «Отечественные записки», «Современник», ми зосередилися переважно на часописах «Вестник Европы», «Русское слово», «Киевская старина» та інших, які найчастіше обговорювали російсько-українські стосунки при зміні політичних орієнтацій. У дисертації зреалізовано таку логіку понять: «політична залежність», «колоніальний статус», «панівна нація», «нація пригноблена», «рецепція української літератури в російській науковій свідомості різних історичних періодів». Провідним стрижнем у цьому понятійному полі є ключове словосполучення «самобутність українського письменства», що відбито у назві першого розділу.

4. З цією метою в дисертації ми переосмислювали та уточнювали методологію дослідження українсько-російських літературних зв'язків, суміщаючи близькі й віддалені контексти на базі концепції сучасного німецького вченого Р. Козеллека про «часові пласти» різних поколінь. Для спрямування поняття «історико-літературний процес» у компаративний вимір виокремлено провідні постаті, які творили дискурс про літературно-критичні оцінки того часу, – Олександр Пипін (1833–1904), Омелян Огоновський (1833–1894), Михайло Грушевський (1866–1934) та Іван Франко (1856–1916).

5. Вихідним концептом розгортання міркувань у першому розділі праці було поняття «українофільство», що тяжіло в національній самосвідомості українців до самодостатності, з урахуванням внеску українських учених М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка; полеміки О. Пипіна та О. Огоновського з приводу статті О. Пипіна «Особая история русской литературы» (1890).

6. Оскільки в культурному просторі всього XIX століття на етнічній території України силоміць утверджувалися доміанти великодержавності, то російські погляди на українське письменство дослідниця реставрувала за текстами та літературно-критичними оцінками того часу, зберігаючи геополітичні виміри і правописні системи. Текстуальний матеріал, використаний у дисертації, унаочнив таким чином відтінки складних інтелектуальних колізій, конфігурацій і логіку процесів, які ставали пізніше предметом уваги та оцінок з погляду компаративістики.

Домінанти «великодержавності» росіян заявляли про себе по-різному в різні історичні періоди у спадщині російських журналістів, навіть таких, як В.Г. Белінський (пам'ятаємо його ставлення, зокрема, до Т.Г. Шевченка). Після смерті «неистового Виссариона» щодо «малороссіян» російські вчені міняли свої оцінки, які типологічно вкладалися в парадигми то М. Чернишевського, то М. Добролюбова, то О. Пипіна. У 60-і роки XIX століття революційно-демократичний вектор сягав свого апогею, поки його не звела нанівець Валуєвська заборона. Тому здобуток О. Пипіна високо поцінував молодий І. Франко.

А Іван Франко і Михайло Грушевський зробили свій непроминальний внесок у полеміку про

українофільство як українство усім корпусом своїх праць, що часто діалогізували.

Комплексне прочитання історико-дослідних і публіцистичних праць найбільшого історика України – академіка Грушевського, незважаючи на численні заборони в різні часи читати й освоювати тексти вченого, увиразнили еволюцію поглядів самого Михайла Сергійовича. Так, він неодноразово повертався до концепту «українофільство» у широкому контексті самосвідомості українства. Варто для сучасного покоління ще раз наголосити його прижиттєві акценти, як би він історію нашого минулого не іменував: «малоросійщиною», «русинством» чи «українофільством», «українством». Як перший президент України, М. Грушевський наповнював смисл історії України своїми безпосередніми враженнями і мемуарами, тому його погляди на незалежність України принципово змінювали його дискурсивну практику.

7. Феномен предметності оцінок, які висловлювалися протягом XIX століття російськомовними дослідниками українського письменства, може зараз набувати концептуальної трансформації за орієнтирами Р. Козеллека, враховуючи зміну поколінь після смерті О. Пипіна, О. Огоновського, М. Грушевського та І. Франка і досвіду П. Мілюкова як лідера російської еміграції. Протягом XX століття спадок царського самодержавства, Тимчасового уряду, в якому міністром закордонних справ був П. Мілюков, породив ейфорію після перемоги більшовизму з надією на Українську Соборну Самостійну Державу. Українська Народна Республіка на сході України у Злуці із ЗУНР зі згоди АНТАНТИ була віддана чотирьом незалежним державам у Європі, а Україна набула по суті колоніального статусу в СРСР. Модель Малоросії повторювалася на іншій ідеологічній основі. Нетривала політика «українізації» в УРСР може корелювати з варіантом лібералізації в будь-якій тоталітарній системі. Помпезно здійснене Возз'єднання двох частин автохтонних українських земель 1939 року маскувалося риторикою «Золотого Вересня», а насправді розвінчувалося історією Голодомору і репресіями мільйонів українців. Переосмислення ілюзорного «Золотого Вересня» за умов визнання незалежності України більшістю держав світу в період 1991–95-х років XX століття осмислено в новій праці Р. Гром'яка «Культура. Політика. Інтелігенція. Публіцистика літературознавця» (2009), в якій простежено процес, як українсько-російські взаємини відбувалися насправді і відбивалися у свідомості багатьох поколінь українців. З цього погляду концептуальне значення для осмислення та реінтерпретації нашої теми має стаття вченого «Культура як інтегральний фактор національної консолідації».

8. У дисертації підтверджена плідність поєднання науково-критичних оцінок з публіцистикою, доцільність співвідношень публіцистичності з літературним аналізом у контексті сучасної культурології і новітньої компаративістики.

9. Основним науковим здобутком дисертації є те, що в ній уперше в українському літературознавстві достовірно аналізується рецепція українського письменства в російській літературознавчій науці 70–90-х років XIX століття.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Українське письменство 70-90-х років XIX ст. в овиді російської наукової свідомості: ближній і віддалений контексти // Волинь філологічна : текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті : Зб. наук. праць. – Вип. 6 : у 2 ч. / упоряд. Л.К. Оляндер. – Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – Ч. II. – С. 340–351.

2. Антропологічні аспекти оцінки українського письменства в російському літературознавстві останніх десятиліть XIX ст. (на етнографічних матеріалах) // Антропология літератури : комунікація, мова, тілесність / укладач І.В. Папуша // Studia methodologica. – Випуск 25. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 54–59.

3. Українська етнографія і фольклористика з погляду російського вченого О. Пипіна: переосмислення методології дослідження // Література. Фольклор. Проблеми поетики : Зб. наук. праць. – Вип. 32 / редкол. : Г.Ф. Семенюк (гол. ред.), А.В. Козлов (відп. ред.) та ін. – Ч. 2. – К. : Твім інтер, 2008. – С. 272–284.

4. Українська самобутність у полеміці «малоросів» і росіян 70–90-х років XIX ст. : предметність критичних оцінок // Питання літературознавства : Науковий збірник. – Вип. 77 / відп. ред. О.В. Червінська. – Чернівці : Рута, 2009. – С. 3–13.

5. Інтертекстуальність полеміки «малоросів» і росіян про українську самобутність (на матеріалах про творчість Т. Шевченка) // Волинь філологічна : текст і контекст. Інтертекстуальність у системі художньо-філософського мислення: теоретичний й історико-літературний виміри : Зб. наук. праць. – Вип. 7 / Упоряд. Л.К. Оляндер. – Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2009. – С. 59–69.

6. Малорусько-русинська/українська проекція крізь призму наукової спадщини О. Пипіна // Література. Фольклор. Проблеми поетики : Зб. наук. праць. – Вип. 33 / редкол. : Г.Ф. Семенюк (гол. ред.), А.В. Козлов (відп. ред.) та ін. – Ч. 2. – К. : Твім інтер, 2009. – С. 622–631.

7. Роль концептів предметності суджень та оцінок у компаративному дискурсі про українську самодостатність у 70–90-х роках XIX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Літературознавство / за заг. ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – Вип. 28. – С. 351–361.

Додаткові публікації:

8. Функціонування українофільства в науковій свідомості 70–90-х рр. XIX ст. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства / за заг. ред. П.П. Кононенка. – К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2006. – Т. XII. – С. 488–495.

9. Самобутність українського письменства в російській науковій думці останніх трьох

десятиліть XIX ст. і усвідомлення її українцями // Проблеми та перспективи впровадження інновацій: науково-практична конференція молодих вчених Бережанського агротехнічного інституту, 11–12 травня, 2006 р. : тези доповіді. – Бережани : НВДЦ «Нововведення», 2006. – С. 68–69.

10. Українська етнографія і фольклористика в оцінці російського вченого О. Пипіна // Науковий супровід сталого розвитку сільських територій : регіональна науково-практична конференція, 29–30 травня 2007 р. – Бережани : НВДЦ «Нововведення», 2007. – С. 373–379.

АНОТАЦІЯ

Пилипишин С.І. Українське письменство в російській науковій свідомості 70-90-х років XIX століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2009.

У дисертації вперше в українському літературознавстві здійснено спробу по-новому проаналізувати рецепцію української літератури у російській літературознавчій науці у 70-90-х роках XIX століття на матеріалах тогочасних авторитетних російськомовних періодичних видань. У роботі експліковано поняття самотності українського письменства в російській науковій думці окресленого періоду, фіксуються типові семантими тих учених, які захищали й обстоювали або проблематизували права і перспективи українства щодо самотності.

У дисертації відбито переосмислення методології дослідження українсько-російських літературних зв'язків, наголошено ретроспективні і хронологічно віддалені проєкції такого дослідження, а також нові методологічні акценти.

Текстуальний матеріал (критичний та художній) унаочнив відтінки складних колізій, конфігурацію і логіку процесів, що стають тепер предметом уваги та оцінок з погляду компаративістики. Розмаїття ситуацій, багатокультурність кожної з них акумулювали такий концепт, як дискурс української самодостатності в органічному зв'язку з поняттям національної ідентичності.

Ключові слова: історико-літературний процес, рецепція, українська самотність, критичні оцінки, предметність оцінок, логіка оцінок, «малоросійство», зміщення часових пластів.

АННОТАЦИЯ

Пилипишин С.И. Украинская письменность в русском научном сознании 70-90-х годов XIX века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по

специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2009.

Диссертация является первым новым в украинском литературоведении комплексным исследованием проблемы русско-украинских литературных связей 70–90-х годов XIX века на материалах авторитетных русскоязычных периодических изданий того времени. Актуальность темы диссертации обусловлена необходимостью рецепции украинской литературы в русском обществе, поскольку трактовка украинско-русских отношений только как «дружественных», «братских», распространенная в бывшем СССР, не была объективной. Поэтому цель работы заключается в аналитико-синтетическом исследовании проблемы рецепции украинской литературы в русском литературоведении 70-90-х годов XIX века.

В работе эксплицировано понятие самобытности украинской письменности в русском научном мышлении определенного периода, прослеживается изменение смысловых функций и представлена логическая перспектива в функционировании лексем/понятий (терминов) концепции украинофильство-украинство-украиноведение. Фиксируются типические семантемы тех ученых, которые защищали и отстаивали либо же проблематизировали права и перспективы украинства относительно самобытности на материалах русскоязычных изданий, и в первую очередь тех, которые относились к исследованиям украинской этнографии.

В диссертации предпринята попытка переосмыслить методологию исследования украинско-русских литературных связей, подчеркнуты ретроспективные и хронологически отдаленные проекции такого исследования, а также новые методологические акценты. Теоретико-методологическая база конкретизирована за счет концепции теоретика истории, современного немецкого ученого Р. Козеллека. В исследовании реализована современная компаративистическая парадигматика вследствие сближения временных пластов разных поколений украинцев и россиян, которые в течение двух столетий часто имели противоположные идеологические ориентации.

Для раскрытия сущности полемики украинцев и россиян об украинской самобытности очерчен круг этно-культурных и политико-административных коллизий в Украине конца XVIII – на протяжении 70–90-х годов XIX века. Поскольку в культурном пространстве всего XIX века на этнической территории Украины утверждались доминанты великодержавности, то русские взгляды на украинскую письменность реставрируются в диссертации по текстам и литературно-критическим оценкам того времени, при этом сохраняются геополитические измерения. Таким образом учитывается ретроспекция в переосмыслении литературных фактов. По работам русских ученых создавались конструктивные оценки творчества Н. Костомарова, П. Кулиша, Т. Шевченко в русскоязычной среде последней трети XIX века. Подобные акценты ученых составляют предметность их критических оценок украинской письменности.

Текстуальный материал (критический и художественный) показал наглядно оттенки

сложных коллизий, конфигурацию и логику процессов, которые становятся теперь предметом внимания и оценок с точки зрения компаративистики. Разнообразие ситуаций, многокультурность каждой из них аккумулировали такой концепт, как дискурс украинской самобытности в органической связи с понятием национальной идентичности.

Ключевые слова: историко-литературный процесс, рецепция, украинская самобытность, критические оценки, предметность оценок, логика оценок, «малоросийство», смещение временных пластов.

SUMMARY

Pylypyshyn S.I. Ukrainian literary creativity in Russian scientific consciousness of 70-90-s of the 19th century. – Manuscript.

The dissertation for a scholarly degree of the candidate of philology on specialty 10.01.05 – comparative literary studies. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, 2009.

The dissertation is the first complex research of Ukrainian literature reception in Russian literary studies in 70-90s of 19th century on materials of authoritative Russian-speaking periodicals of that time. There was explicated the concept of self-sufficiency of Ukrainian literary creativity in Russian philology of that time. There were fixed the typical semantemes of those scholars who defended or made problematical the rights and prospects of Ukraine concerning self-sufficiency.

In the dissertation an attempt to rethink methodology of research of Ukrainian-Russian literary communications is undertaken, the retrospective and chronologically distant projections of such research and also new methodological accents are underlined.

The textual material (critical and artistic) has demonstrated the shades of complicated collisions, a configuration and logic of processes that become now a subject of attention and estimations from the point of view of comparative literary studies. The diversity and multiculturalism of situations accumulated the discourse of Ukrainian self-sufficiency in integral connection with the concept of national identity.

Keywords: historical and literary process, reception, the Ukrainian self-sufficiency, critical estimations, concreteness of estimations, logic of estimations, «malorosiystvo», time layers displacement.

Підписано до друку 03.12.2009 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офс. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 0,9. Друк на резোগрафі.
Наклад 100 прим. Зам. №54

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
460027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2